

OKUMAYA GENEL BİR BAKIŞ

Kuram ve Modellere Giriş

İKİNCİ BASKIDAN CEVİRİ

DIANE H. TRACEY
LESLEY MANDEL MORROW

Çeviri Editörü:
Doç. Dr. Hakan ÜLPER

Diane H. Tracey, Lesley Mandel Morrow
Çeviri Editörü: Doç. Dr. Hakan Ülper

OKUMAYA GENEL BİR BAKIŞ

(Kuram ve Modellere Giriş)

ISBN 978-605-318-845-2

DOI 10.14527/9786053188452

Kitabın orijinal adı: Lenses on Reading
Yazarlar: Diane H. Tracey, Lesley Mandel Morrow
Baskı sayısı: 2. Baskı
ISBN: 978-1-4625-0470-1
The Guilford Press

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2017, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. Ltd. Şti. ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** ve **Pegemindex.net** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Eylül 2017, Ankara

Yayın-Proje: Özlem Sağlam
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kuşcuoğlu
Kapak Tasarım: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Limited Şirketi
Çetinemeç Bulvarı 1314.Cadde No:37A-B
0312 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 14749
Matbaa Sertifika No: 33365

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay / ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Yayınevi Belgeç: 0312 435 44 60
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Dağıtım Belgeç: 0312 431 37 38
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net

ÇEVİRİ ÖNSÖZÜ

Okuma becerisini kazanmak, çağdaş yaşamın en önemli gereklerinden biri durumundadır. Günümüz dünyasında sanal ortamların da etkisiyle gittikçe yalnızlaşmaya başlayan insanlar için bilgiye ulaşma ve ulaştığı bilgiyi doğru bir biçimde elde edebilmenin en önemli yollarından biridir okuma. Bu bakımdan okuma, bireylerin çağdaş dünyada var olabilme savaşlarının önemli araçlarından biridir. Diğer yandan da dil, vatan, tarih ve kültür gibi belirli ortaklıklarla bir araya gelmiş olan insan topluluklarından oluşan uluslar için de durum aynıdır.

Okuma becerisinin ne denli önemli olduğunu kavrayan uluslar, okuma eğitimine gereken önemi vererek her bir bireyin iyi bir okur olabilmesi için sahip oldukları olanaklar doğrultusunda yatırımlar yaparak ve politikalar geliştirerek eğitimsel açıdan çaba harcamaktadırlar. Harcanan bu çabaların niteliği ve yeterliği uluslararası öğrenci değerlendirme yollarıyla bir bakıma değerlendirilmektedir. Üç yılda bir yapılan PISA sınavları bu değerlendirme yollarından en dikkat çekenidir. Çok sayıda ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen bu sınavlarda ülkemizin aldığı sonuçlar hiç de umut verici değildir. Yine bu sonuçlar yanında ülke içinde okuma becerisine ilişkin yapılan birçok bilimsel çalışmanın sonuçları da hem okuma anlama becerisi hem de okuma alışkanlığı bakımından karşımızda olumsuz bir tablonun var olduğunu bizlere göstermektedir.

Tüm bu olumsuz görünüm karşısında herkesin aynı düşüncede olduğu tek nokta “bir şeyler yapılmalı” noktasıdır. Bu bağlamda adım atılması gereken en öncelikli alan akademik alandır. Her şeyden önce gerek anadili öğretimi olarak gerekse yabancı dil öğretimi olarak Türkçe eğitimi çerçevesinde okuma eğitimi alanının akademik niteliğini artırmadan bir adım yol alınamayacağı açıktır. Bu gerçekliğe karşın okuma eğitimi ile ilişkili çalışmalara bakıldığında zaman zaman bazı nitelikli çalışmaların varlığına karşın birbirinin tekrarı niteliğinde çok sayıda çalışmanın var olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. Özellikle yeni gelişmekte olan bir alan olarak Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi alanında çok hızlı bir devininin olması ancak bu devininin sadece niceliğe yansımaya, herkesin bir an önce o alanda yayın yapma sevdasına düşmesi birçok çalışmanın sığ, kolay ve çabuk üretilmiş olmasına yol açabilmektedir. Bu durum ise bir kısır döngünün varlığına işaret etmektedir.

Yine akademik çalışma olarak alanyazında yer alan birçok çalışmanın herhangi bir kuramsal altyapıya dayanmıyor olması da ayrıca önemli bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Çünkü bir alanda kuramsal bilgiye sahip olmamak, o alanda gerçekleştirilecek olan her türlü eylemin alt yapısı olarak düşünsel boyutta tutarlı ve dizgesel bir bilgi şemasına sahip olmamaya gönderimde bulunur. Böyle

bir durumdan da okuma öğretimi için yapılan etkinliklerin ve uygulamaların neden yapıldığının ya da yapılmaması gereken uygulamaların ise neden yapılmaması gerektiğinin bilinmediği ve uygulamaların belirli ezberler üzerinden gelişigüzel yapıldığı anlamı çıkar.

Bu kırsıldöngüyü kırmanın ve ezberi bozmanın başlıca yollarından biri de kendi kabuğumuzu kırıp dünyada bu alanda nelerin olup bittiğine bakmaktır. Bunun da başlıca iki yolu vardır. Birincisi iyi bir yabancı dil bilgisine sahip olmak ve böylece dünyada okuma alanında yapılanları izleyebilmektir. İkincisi ise özellikle yabancı dil yetersizliği nedeniyle alandaki gelişmeleri izleyemeyenler için okuma eğitimi alanındaki nitelikli yapıtların çevrilmesidir.

Türkçe eğitimi alanında özellikle lisans ve yüksek lisans düzeylerindeki öğrencilerin pek çoğunun yabancı dil düzeylerinin yetersizliği gerçeği dikkate alınca onları okuma eğitimi alanındaki yeni bilgilerle karşılaştırmada çeviri kitaplar önemli bir işlev yüklenmektedir. Bu kitabın çevrilmesine kaynaklık eden temel düşüncelerden birincisi budur. İkincisi ise “kuram” kavramının ne denli önemli olduğuna ilişkin farkındalık yaratıp okuma alanındaki temel kuramlarla öğretici ve öğrenci konumdakilerin karşılaşmasını sağlayarak gerek anadili gerekse yabancı dil olarak bu alanın niteliğinin artmasına katkıda bulunmaktır.

Bu kitabın çeviri sürecini üç ayrı aşamaya ayırmak olanaklıdır. İlk aşama araştırma süreci olarak adlandırılabilir. Bu süreçte okuma alanına ilişkin dünyada nelerin yapılmakta olduğu sorusundan yola çıkarak ilgili kaynakların araştırılması yer almaktadır. İkinci aşama inceleme ve karar aşaması olarak adlandırılabilir. Bu aşamada özellikle anadili ve yabancı dil olarak okuma eğitimi çerçevesindeki çalışmalar değerlendirilerek bu çalışmalardaki kuramsal bilgi eksikliğinin dikkat çekici boyutta olmasının da etkisiyle okuma kuramlarıyla ilgili bir konunun daha yararlı olacağına karar verilmiştir. Ardından bu kitap içerik olarak incelenmiş, tarafımdan yüksek lisans derslerinde ve Gökhan ÇETİNKAYA tarafından ise doktora derslerinde içeriğinden yararlanılmıştır. Gerek alanının son derece duyarlı, yetkin, titiz ve çalışkan akademisyenleri olarak gördüğüm çok değerli arkadaşlarım Gökhan ÇETİNKAYA, Nihat BAYAT, Derya YAYLI, Elif ARICA AKKÖK ve Ferit KILIÇKAYA'nın olumlu görüşleri gerekse öğrencilerin, derslerin içeriğini çok yararlı bulmalarının etkisiyle bu kitabın çevrilmesinin yararlı olacağına karar verilmiştir. Üçüncü ve son aşama ise çeviri aşamasıdır. Bu aşamada yukarıda adları geçen akademisyen dostlarımla konu görüşülmüş herkesin çalışma alanları dikkate alınarak bölümler dağıtılmıştır.

Bu kitabın çevrilme sürecinde onca yoğunluklarına karşın sadece alana katkı sağlama güdüsüyle hareket ederek bu çeviri projesinde yer alan çeviri ekibime,

kitabın çevirisini büyük bir özenle okuyarak düzeltme önerilerinde bulunan Doç. Dr. Kasım Kıroğlu'na ve projemizi destekleyip çevirisi sürecinde özverili çalışmalarında bulunarak sağladıkları katkı dolayısıyla Pegem Akademi çalışanlarına teşekkür ederim.

Bu kitap gerek anadili olarak gerekse yabancı dil olarak okuma eğitimi çerçevesinde hem öğrenci konumundaki hem de öğretici konumundaki tüm kişileri ilgilendiren bir kitaptır. Bilmeyen insan olumsuz durum karşısında rahat ve umursamazdır; çünkü farkında değildir. Bilen insan ise olumsuz durumdan rahatsız olur ve umursar; çünkü farkındalık sahibidir. Bu bağlamda bu kitabın tüm ilgili kesimi rahatsız etmesi ve bu kesimde okuma kuramlarına ilişkin farkındalık yaratması ya da var olan farkındalık düzeylerini yükseltmesi dileklerimle...

Çeviri Ekibi Adına
Doç. Dr. Hakan ÜLPER
(Çeviri Editörü)

ÇEVİRENLER

Bölüm 1 Kuramlara ve Modellere Giriş

Prof. Dr. Derya Yaylı, *Pamukkale Üniversitesi*

Bölüm 2 İlk Kökenler

Doç. Dr. Ferit Kılıçkaya, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*

Bölüm 3 Davranışçılık

Doç. Dr. Ferit Kılıçkaya, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*

Bölüm 4 Yapısalcılık

Doç. Dr. Nihat Bayat, *Akdeniz Üniversitesi*

Bölüm 5 Okuryazarlık Gelişimi Kuramları

Doç. Dr. Gökhan Çetinkaya, *Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi*

Bölüm 6 Sosyal Öğrenme Görünümleri

Prof. Dr. Derya Yaylı, *Pamukkale Üniversitesi*

Bölüm 7 Bilişsel-İşleme Yaklaşımları

Doç. Dr. Elif Arıca Akkök, *Ankara Üniversitesi*

Bölüm 8 Toplu Özet

Doç. Dr. Hakan Ülper, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi*

TEŞEKKÜR

Bu kitabın yazarları olarak bizlerden destek ve yardımlarını esirgemeyen meslektaşlarımıza, öğrencilerimize, ailelerimize ve arkadaşlarımıza teşekkürlerimizi sunarız.

Guilford Yayınevi'nin çalışanlarından olan ve Chris Jennison'ın izinden giden sıra dışı editörümüz, meslektaşımız ve arkadaşımız Craig Thomas'ın katkılarını özellikle vurgulamak isteriz.

Ayrıca, bu kitabın ikinci baskısının olanaklı kılınmasında dönüt ve destekleriyle yardımcı olan okuryazarlık eğitimcilerinin oluşturduğu akademik topluluğa teşekkürlerimizi sunarız.

Özel not olarak bu kitabın ilk baskısı sırasında bizlerle beş yıl boyunca düzenli bir biçimde bir araya gelen ve desteklerini sunan Mihael Pressley'yi sevgiyle anıyoruz.

Ayrıca kuramları gerçek yaşam sınıflarındaki başarılarla ve zorluklarla ilişkilendiren ve bu kitaptaki kısa öyküleri yazan harika öğrencilerimizin çalışmalarını minnettarlıkla takdir ediyoruz.

Ben, Diane H. Tracey, bu kitabın yazım sürecinde destek ve sevgilerini esirgemeyen aileme ve arkadaşlarıma teşekkür ediyorum. Kızlarımıza ve bana yaşamış olduğumuz yaşamı elde etmemiz için her şeyi yapan, 2009 yılının 11 Ağustos'unda vefat eden sevgili eşim Stephen'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Kızlarım Julia ve Katie; her zaman dünyayı aydınlatacaksınız. Babam ve annem, Hank ve Betty Hirschmann (ve Terry Hirschmann'ın hatırasına) ve akrabalarım; sizler en iyisisiniz. En yakın, yaşamboyu kalp ve ruh arkadaşlarım, Barbara Hirschmann, Nancy Wolf, Heidi McCallum, Stephanie Solaris, Robyn Rajs ve benim destek takımım Martin Gliserman, Sara Sheftel ve Gia Rosenblum; sizler kanatlarımın altındaki rüzgarsınız. Hoboken'daki yeni kadın arkadaşlarım Aleta La Borie, Maryanne Serafin ve Kathleen Conroy; yaşamımı yeniden eğlenceli hale getirdiğiniz ve bu yeni yolu bana gösterdiğiniz için çok teşekkür ederim. Rober J. Camp; uzun karanlık ve acı dolu dönemden sonra ışığı, mutluluğu, kahkahayı ve sevgiyi yaşamıma tekrar geri getirdin ve ben seni asla unutmayacağım. Ve Lesley Mandel Morrow; son derece özverili bir arkadaş ve cömert bir danışman olduğun için en içten bir biçimde sana teşekkürlerini sunuyorum.

Ben, Lesley Mandel Morrow, destekleri için aileme teşekkür ederim: Eşim Frank Morrow, kızım Stephanie ve damadım Doug Bushell, çalışmalarına olan ilgisinden dolayı Dough Bashell; ve en önemlisi torunlarım James ve Natalie. James ve Natalie, bu kitapta tartışılan kuramları gözlerimin önünde büyüdükçe mo-

dellemektedir. Bana çok mutluluk veriyorlar ve çocukluk masumiyetleri ile temiz bir soluk sağlıyorlar. Yaşamıma sevinç katan öğrencilerime teşekkür ederim. Profesyonel olarak yıllar içinde büyüdüğüm Rutgers Üniversitesinde profesör olabilmekten dolayı minnettarım. Kariyerimde beni özendiren bu sıra dışı üniversitenin bir parçası olmaktan dolayı çok şanslıyım. En önemlisi, onunla birlikte bu kitabı yazmamı istediği için Diane Tracey'ye teşekkür ediyorum. Kuramla ilgili özgün ve mükemmel bir kitap hazırladı ve işin önemli bir bölümünü yaptı. Bu kitabın üzerinde ismimin olması benim için önemli bir ayrıcalıktır.

ÖNSÖZ

Okumaya Genel Bir Bakış: Kuram ve Modellere Giriş, İkinci Basım, okuryazarlık eğitiminin okuma ögesiyle ilgili temel kuram ve modellerine genel bir bakış sağlayan giriş niteliğinde bir kitaptır. Kitabın amaçları okuma işlemleriyle ve öğretimiyle ilgili temel kuramları ve modelleri özetlemek ve okuyucuya hem uygulama hem de araştırma için çıkarımlar ve düşünceler sunmaktır. Kitabın soncul hedefleri, eğitimcilerin kuramları ve modelleri daha iyi anlamalarını sağlayarak öğretimlerini geliştirmelerine; araştırmacılara ve lisansüstü öğrencilerine araştırmalarını kuramsal çerçeveler içerisinde tasarlamalarına yardımcı olmaktır. Bu kitap, okumanın temelleri, okuma psikolojisi ve okuma araştırma seminerleri gibi lisansüstü derslerde ders kitabı olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır. Bu kitap, kişisel ve mesleki kütüphaneler için referans ve kaynak aracı olarak da yararlı olacaktır.

Ana Temalar ve Özgün Özellikler

Kitabın başlıca teması, yaşamın tüm koşullarını incelemek için kullanılabilir sayısız bakış açısının var olduğudur. Bireylerin, dünyayı daha fazla bakış açısıyla görebildikleri müddetçe, daha esnek ve daha yetkin bir biçimde diğer bireylerle iletişime geçebileceği ve tartışabileceği ileri sürülmektedir. Bu düşünceleri okuryazarlık alanına indirgeyen bu kitap, okuma sürecini ve öğretimini incelemek için eğitimcilerin, daha fazla bakış açısına sahip oldukça okuryazarlık gelişimini anlamada, iyileştirmede ve ifade etmede daha donanımlı olacaklarını ileri sürmektedir. Uygulama ve araştırma için çıkarımlarıyla birlikte elde edilen kuram ve model bilgisi, eğitimcilerin bilinçli karar vericiler olmasına katkıda bulunacaktır. Öğretmenlerin bilinçli karar vericiler olarak kavramsallaştırılması, örnek okuryazarlık uygulamalarıyla tutarlıdır (Pressley, Allington, Wharton-McDonald, Block, ve Morrow, 2001). Araştırma çerçevesini oluşturmayla ilgili modellerin ve kuramların bilinçli kullanılması, okuma araştırmalarının değerini önemli derecede güçlendirmektedir (Creswell, 2002). Kısacası, bu kitabın ilk özgün özelliği, hem öğretimsel uygulamanın hem de araştırma çerçevesinin oluşturulması için çoklu bakış açısının okuma üzerindeki önemine ilişkin felsefi yönelimidir.

Kitabın ikinci özgün özelliği ise okumayla ilgili kuram ve modellere giriş olarak tasarlanmasıdır. Konuya ilişkin giriş kitabı olması sebebiyle kitap, okuyucudan çok az kuramsal aralan bilgisi gerektirmektedir. Özgün sözcük ve terimlerin tanımlanmasına ve konu alanlarının metnin içinde birbiriyle ilişkilendirilmesine gereken önem verilmiştir. İleri okuryazarlık araştırmacıları ve uygulayıcılarının kitabı yararlı bulması umuluyor olsa da bu çalışma, alandaki yeni uzmanlara yönelik olarak tasarlanmıştır.

Kitabın üçüncü özgün özelliği, “Sınıf Uygulamaları” ve “Araştırma Uygulamaları” kısımlarını içeren kitabın 2-7 arasındaki bölümleridir. “Sınıf Uygulamaları” her kuramın ya da modelin bir bakış açısı olarak gerçek sınıf uygulamalarındaki kullanımını örnekleyen kısa öyküleri ve tartışmaları içermektedir. Bu kısımdaki yansımalar kitabın konusuyla ilgili lisansüstü derslere katılan uygulama öğretmenleri tarafından yazılmıştır. “Araştırma Uygulamaları” kuramların ve modellerin her biriyle ilgili belirli araştırma konuları için öneriler sunmaktadır.

Kitap İçeriğinin Sıralanması ve Kapsamı

Elinizdeki bu kitap okuma eğitimi ve araştırmaları üzerinde büyük etkileri olan kuram ve modellerin incelenmesine yönelik yarı-tarihsel bir yaklaşımı benimsemektedir. Yaklaşım tamamen tarihsel yerine “yarı-tarihsel” olarak nitelendirilmektedir; çünkü kesin bölüm başlıklarına ve buna eşlik eden tarihlere rağmen kuram ve modellerin ortaya çıkışı, ne ulam bakımından ne de zaman dizimi açısından doğrusal olmuştur. Bu kitapta sunulan kuram ve modeller genellikle birbiriyle çakışan ve birbirini etkileyen araştırma ve yazma aşamalarından evrimleşmiştir. Ayrıca bu aşamalar psikoloji, genel eğitim ve sosyoloji gibi okuma işlemini ve okuma öğretimiyle ilgili düşünmeyi ve araştırmayı etkilemiş olan çeşitli disiplinlerden yararlanarak büyümüştür. Burada sunulan düşüncelerin çakışması ve soncul etkisi, birbiri üzerine gelmesine rağmen kitap yarı-tarihsel bir bakış açısından okuma uygulamasını ve araştırmasını anlamada büyük etkiye sahip ana kuramsal aşamaları belirlemeye ve düzenlemeye çalışmıştır. Kitaptaki bölümler her bir aşamanın oluştuğu yaklaşık zaman çerçevesi dikkate alınarak sıralanmıştır. Bu düzenlemenin, okuyucuların yalnızca geçen yüzyıl boyunca okumanın incelendiği çok sayıda kuramsal bakış açısını değil, aynı zamanda bu farklı bakış açılarının ortaya çıkışının yaklaşık zaman diziminin sunulmasını da takdir etmesini sağlayacağını umuyoruz. Kolay referans sağlaması için kitabın sonuna iki ek eklenmiştir. Ek A kitapta tartışılan tüm kuram ve modellerin zaman dizimsel özetini sunmaktadır; Ek B bu kuram ve modellerin ana hatlarını, her birini temsil eden öğretim uygulama örnekleriyle birlikte sunmaktadır.

Okuma konusu birçok bağlamda yer alan bir konudur. Bununla birlikte bu bağlamlarla ilgili bütün kuramların ve modellerin derinlemesine incelemesini yapmak olanaklı değildir. Her şey-içinde bir kitap yazmak yerine, 21. yüzyılın lisansüstü öğrencilerini, uygulayıcılarını ve okuma araştırmacılarını bilgilendirmek amacıyla en çok ilgi çektiğine inandığımız kuram ve modelleri sunmaya çalıştık. Kitabın kapsamını tanımlarken nelerin kitaba alınması ya da alınmaması konusunda sert ve kesin kurallar kullanmadık. Bunun aksine kitabı yazmadan önce

olanaklı olduğunca çok farklı kuram ve modelleri inceledik ve sonra hedef kitlemiz için en anlamlı olduğuna inandıklarımızı dikkatli bir biçimde seçtik. Kuram ve modellerin alınmasına ilişkin kararlarımızı verirken belli bir kuram ya da modelin sınıf uygulamalarına ilişkin özelliğinin ayırıcı olmasına önem verdik. Aynı zamanda okuma araştırmalarının çerçevesini oluşturmada büyük önem taşıyan teori ve modelleri de kitaba kattık. Bu kararları vermek elbette kolay olmadı. Diğer yayımlanmış eserlerde olduğu gibi tamamlanmış bir kitap editörün sürekli çabası, meslektaşlarımızın yaptığı incelemeler ve yazarlar tarafından yapılan birçok tartışmayı yansıtmaktadır. Herkesin göstermiş olduğu bu çabalara karşın konuyla ilgili önemli kuramların ya da modellerin dışarıda tutulmuş olabileceğini söylemek isteriz. Bu bağlamda gözümüzden kaçmış olan noktalar için özürlerimizi sunuyor ve okuyucularımızı bu eserin gelecek basımlarını güçlendirmek için düşüncelerini paylaşmak üzere bizimle iletişime geçmeye çağırıyoruz.

Bu kitaptaki kuram ve modellerin her biri, sınıf içi uygulama etkinlikleri, öğretimle ilgili kısa öyküler ve ilgili araştırma incelemeleri hakkındaki düşünceler ile örneklendirilmiştir. Daha önemlisi, bu örneklendirmelerin birçoğu çeşitli kuramları betimlemek için kullanılabilir. Örneğin, okuma öncesi öğrencilerle yapılan yaygın beyin fırtınası ağı etkinliği Çağrışıcılığı, Bağlaşıcılığı ve/veya Şema Kuramı'nı yansıtacak bir sınıf uygulama etkinliğini örneklendirmek amacıyla kullanılabilir. Dolayısıyla okuyucunun bu kitabı okurken açık ve esnek bir duruş sergilemesi gerekmektedir. Sınıf etkinliklerinin, birçok kuramın yansımaları olduğunu görme yeteneği okuyucunun zihnini güçlendirecek ve kitabın ana öncülü olan okuryazarlık eğitimini geliştirmedeki çoklu bakış açısının değerini vurgulayacaktır.

İkinci Baskının Yeni Özellikleri

Okumaya Genel Bir Bakış: Kuram ve Modellere Giriş kitabının ikinci baskısı çoğunlukla ilk baskısına benzer bir bütüncül düzenlemeyi korumaktadır. Bu basımda her bölümde sunulan kuramlar görece biraz daha azdır; böylece en çok kaynak olarak gösterilenler üzerinde daha çok derinlik sağlanmaktadır. Bu durum özellikle üç bölüm yerine yalnız bir bölümde sunulan bilişsel-işleme kuramları için geçerlidir. Bilişsel-işleme kuramlarını önceki üç bölüm yerine bir bölümde sunmak, çeşitli kuramsal bakış açılarını dengeli bir biçimde sunmakla tutarlı olmaktadır.

Birkaç durumda yeni kuramlar ve kuramcılar ikinci baskıya eklenmiştir. Örneğin Bakhtin'in (1981) ve Bourdieu'nun (1991) katkılarının dikkate alınmasına ek olarak Üçüncü Alan Kuramı (Third Space Theory) (Lefebvre, 1991) sos-

yal öğrenme bakış açılarıyla ilgili bölüme (Bölüm 6) eklenmiştir. Üçüncü Alan Kuramı kuramsal bakış açısı olarak önemini artırıyor gözükmektedir; Bakhtin ve Bourdieu'nun eklenmesi kitabın ilk baskısındaki eksikliğinin giderilmesi olarak görülebilir.

İkinci baskı ayrıca seçkin kuramcıların fotoğraflarıyla zenginleştirilmiştir. Okuyucuların kuramcıların fotoğraflarını görmelerinin yanı sıra onların çalışmalarlarıyla ilgili okuma yapmaktan da keyif alacağı umulmaktadır.

Kitabın ikinci baskısındaki bölümler İngilizce öğretimi ile ilgili sınıf uygulama düşüncelerini ve teknolojiyle zenginleştirilmiş okuryazarlık eğitimini de içermektedir. Birinci baskıda sunulan geleneksel okuryazarlık öğretimiyle ilgili sınıf uygulama düşünceleri korunmuş olsa da İngilizce öğretimiyle ilgili düşüncelerin ve teknolojiyle zenginleştirilmiş okuryazarlık öğretiminin eklenmesinin okuyucularımız için özel olacağı umulmaktadır.

İlk baskıyla ilgili gelen hakem değerlendirmeleri doğrultusunda, ikinci baskının 1-7. bölümlerine "Tartışma Soruları" başlıklı kısımlar eklenmiştir. Bu bölümlerin sonlarında ayrıca okuyucuların kuramları anlamalarını derinleştirilmesi ve genişletmesi amacıyla çeşitli etkinlikler bulunmaktadır. Aynı biçimde, ikinci baskının 1-7. bölümlerinde okuma öncesi sorularına yer verilmiştir.

Son olarak, ikinci baskıda alıntılar ve gönderimler gerekli olduğu durumlarda güncellenmiştir.

Sonuç Olarak

Bu metnin geniş kapsamı dikkate alındığında kitap, okuma öğretimini ve araştırmasını etkileyen temel kuramlara ve modellere genel bir bakışı ve girişi amaçlamaktadır. Bu nedenle R. Murray Thomas'ın (1996) genel eğitim kuramları üzerine yazdığı mükemmel kitabındaki sözlerini kullanacak olursak "Dünya gezisinde üç haftalık rehberli Avrupa turu yapmanın amacı neyse, bu kitap da kuram dünyasında aynı amaca hizmet etmektedir." (s. xv). Okuyucular bu yapıtı okurken konuya giriş ve genel bakış açılarını beklemeli ve tüm konularda daha derinlemesine bilgi ve daha geniş bir bakış açısı kazanmak için ek okuma yapmaya özendirmelidir. Aslında bu kitapta sunulan konuların hepsi olmasa da çoğu başka kitapların başlıca konusudur.

Özetlemek gerekirse bu kitap, bir öyküyü anlatmayı amaçlamaktadır: Kuram ve modeller olarak bilinen düşünce aşamalarının zaman dizimsel öyküsü ve bu aşamaların okuma işlemi, okuma öğretimi ve okuma araştırmalarını anlamamıza olan etkileri. Bu öykünün, öyküyü okuyan herkesin zihnini geliştirmesi ve zenginleştirilmesi umuduydu. . .

İÇİNDEKİLER

Çeviri Önsözü.....	iii
Çevirenler.....	vi
Teşekkür.....	vii
Önsöz.....	ix

BÖLÜM 1

KURAMLARA VE MODELLERE GİRİŞ

Kuram Nedir? Genel Bir Tanım.....	3
İnsanlar Sahip Oldukları Kuramların Ayrımında mı?.....	3
Kuram Nedir? Eğitim İçin Bir Tanım.....	4
Kuramların Eğitim Uygulaması Açısından Önemi.....	4
Öğretmenler Sahip Oldukları Kuramların Ayrımında mı?.....	6
Kuramların Eğitim Araştırması Açısından Önemi.....	6
Model Kuramdan Farklı mıdır?.....	10
Çoklu Merceklerin Değeri.....	12
Bu Metinde Ele Alınan Kuramlar ve Modeller.....	14
Özet.....	15

BÖLÜM 2

İLK KÖKENLER

Okuma Alanına Uygulanan

İlk Kuram ve Modeller (Milattan Önce 400-1899)

Okumanın ve Yazmanın Genel Tarihi (Milattan Önce 20.000-400).....	18
Zihinsel Disiplin Kuramı.....	18
Çağrışımıcılık.....	20
Açılım Kuramı.....	24
Yapısalcılık ve Okumanın İlk Bilimsel Temelleri.....	29
Sınıf Uygulamaları.....	31
Araştırma Uygulamaları.....	38
Özet.....	41

BÖLÜM 3**DAVRANIŞÇILIK****Baskın Eğitimsel Bakış Açıları (1900-1950'ler)**

Davranışçılık Nedir?	43
Klasik Koşullanma Kuramı	44
Bağlaşımcılık	47
Edimsel Koşullanma Kuramı	50
Sınıf Uygulamaları.....	53
Araştırma Uygulamaları.....	57
Özet	59

BÖLÜM 4**YAPISALCILIK****(1920'ler-Günümüz)**

Yapılandırmacılık: Genel Kavram	63
Sorgulayıcı Öğrenme	65
Şema Kuramı.....	68
Etkileşimsel/Okur Tepki Kuramı.....	72
Ruhdibilimsel Kuram ve Tüm Dil Kuramı.....	74
Üstbilis Kuramı.....	78
Katılım Kuramı	82
Sınıf Uygulamaları.....	83
Araştırma Uygulamaları.....	89
Özet	94

BÖLÜM 5**OKURYAZARLIK GELİŞİMİ KURAMLARI****(1930'lar-Günümüz)**

Bilişsel Gelişim Kuramı	98
Olgunlaşma Kuramı.....	100
Okuryazarlık Gelişim Kuramı	102
Okuma Evresi Modelleri.....	104

Gelişen Okuryazarlık Kuramı.....	106
Aile Okuryazarlık Kuramı.....	109
Sınıf Uygulamaları.....	111
Araştırma Uygulamaları.....	118
Özet	121

BÖLÜM 6

SOSYAL ÖĞRENME GÖRÜNÜMLERİ

(1960'lar-Günümüz)

Toplumdilbilim.....	124
Sosyokültürel Kuram.....	129
Sosyal Yapılandırmacılık	134
Sosyal Öğrenme Kuramı.....	138
Eleştirel Okuryazarlık Kuramı.....	141
Üçüncü Alan Kuramı.....	143
Sınıf Uygulamaları.....	144
Araştırma Uygulamaları.....	152
Özet	155

BÖLÜM 7

BİLİŞSEL-İŞLEMLEME YAKLAŞIMLARI

Bilişsel-İşleme Bakış Açılarının Genel Özellikleri.....	159
Bilgi İşleme Kuramları ve Modelleri	161
Gough Modeli.....	163
LaBerge ve Samuels'ın Otomatik Bilgi-İşleme Modeli.....	166
Etkileşimsel ve Etkileşimsel-Ödünleyici Modeller	169
Etkileşimsel Model	170
Sesbilimsel-Merkezli Değişken Farklılıkları Modeli	173
Paralel Dağılımlı İşleme Modeli.....	176
Okuma Sistemi: Dört İşlemci.....	177
Çift-Yollu Aşamalı Model.....	181
Çift-Eksiklik Varsayımı.....	183

Sinirbilim ve Eğitim	184
Sınıf Uygulamaları.....	187
Araştırma Uygulamaları.....	194
Özet	199

BÖLÜM 8

TOPLU ÖZET

İlk Kökenleri	201
Davranışçılık	203
Yapılandırmacılık ve Okuma	205
Okuryazarlık Gelişim Kuramları.....	209
Sosyal Öğrenme Bakış Açıları.....	212
Bilişsel İşleme Bakış Açıları	216
Son Değerlendirmeler.....	220

EKLER

EK A. Özet Grafiği: Okuryazarlık Eğitimini Etkileyen Değinilmiş Kuramsal Bakış Açılarının Başlangıcı	224
EK B. Değinilen Kuramların Özeti ve Örnek Uygulamalar	226
Bölüm 2. İlk Kökenler: Okumaya Uygulanabilir İlk Kuram ve Modeller (MÖ 400-1899)	226
Bölüm 3. Davranışçılık: 50 Yıllık Baskın Eğitim Kuramı (1900-1950'ler)	226
Bölüm 4. Yapısalcı Bakış Açıları (1920'lerden günümüze)	226
Bölüm 5. Okuryazarlık Gelişim Kuramları (1930'dan günümüze)	227
Bölüm 6. Toplumsal Öğrenme Bakış Açıları (1960'dan günümüze).....	227
Bölüm 7. Bilişsel İşleme Bakış Açıları (1950'den günümüze).....	228
Kaynakça.....	229
Konu Dizini.....	245
İsim Dizini.....	250

BÖLÜM 1

Kuramlara ve Modellere Giriş

OKUMA ÖNCESİ SORULARI

- Kuramın genel tanımı nedir?
- İnsanlar sahip oldukları kuramların ayrımında mıdır?
- “Kuram” terimi eğitim alanında nasıl kullanılır?
- Kuramlar eğitim uygulaması için neden önemlidir?
- Kuramlar eğitim araştırması için neden önemlidir?
- Kuramların modellerle benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?
- Okuma alanını da ilgilendiren yaşam deneyimlerini çoklu kuramsal açıdan ele alabilmenin güçlü yanları nelerdir?

Sevimli ama sessiz bir kız olan sekiz yaşındaki Sara, bütün gözlerin kendisinin üzerinde olduğunu bilerek sandalyesinde rahatsız bir biçimde kıvranıp duruyor. Bir ses bile çıkaramadan sayfadaki sözcüklere bakıyor. Başlarda sınıf arkadaşları onun yanıt vermesini nezaket içinde beklerken sessizliği sürdükçe arkadaşlarının sabırsızlıkları artıyor. Öğrenciler bu defa bildiklerini gösteren bakışlarla yerlerinde kıvranarak “İşte yeniden başlıyoruz, Sara’nın okumasını bekliyoruz.” diye geçiriyorlar içlerinden. Sınıf öğretmenleri Bayan Brown da rahatsız oluyor. Sara’dan okumasını istemek bir hata mıydı? Bu çocuk neden diğer arkadaşlarıyla aynı zamanda okumasını geliştiremedi? Bayan Brown Sara’ya okuması için nasıl yardımcı olabilir?

Amerika Birleşik Devletleri’nde ve tüm dünyada yaygın olan bu sahne, okuma eğitimcilerinin köklü bir endişesini gözler önüne seriyor: Sınıfta

okuma zorluğu çeken bir çocuğa nasıl yardım etmek gerekir? Okuma güçlüğü yaşamayan öğrencilerin öğretmenleri bile öğrencilerin okuryazarlık gelişimini en iyi biçimde nasıl destekleyecekleri konusunda mücadele veriyor. Çoğu sınıf öğretmeni tüm araç gereçleri ve stratejileri öğrencilerin başarılı olması için kullanıyor. Bunların içinde okul bölge yönetimi tarafından satın alınan okuma programları, kişisel olarak topladıkları destekleyici araç gereçler, internet ortamından indirilen projeler, meslektaşların önerileri ve benzerleri yer almakta. Çoğu eğitimcinin de katılacağı gibi, iyi bir sınıf öğretmeni bir öğrencinin okumada başarılı olması için hemen her şeyi deneyecektir. Öğretmenin tüm iyi çabalarına rağmen öğrenci hâlâ yetersiz bir gelişim gösteriyorsa öğretmen yardım almak için bir okuma uzmanı ya da çocuk ders çalışma takımına (a child study team) başvuracaktır. Bu sayede eldeki tanı doğrultusunda gerekli müdahale uygulanabilir. ABD’de okuduğunu anlama eğitimine yaklaşım çoğunlukla böyle işler.

Okuduğunu anlama eğitimine geleneksel yaklaşımlarla bu metnin içeriği arasındaki bağ; sınıf öğretmenlerinin, okuma ve çocuk çalışma takımı uzmanlarının ve okuma alanı araştırmacılarının çocuklara okumalarını geliştirmesi için hangi yaklaşım ve değerlendirmelerinin kullanılması gerektiği düşünceleri arasında bulunmaktadır. Ancak bu uzmanların hemen fark edemedikleri şey, çoğunlukla, okuma eğitimine ve araştırmalarına yaklaşımlarının çocukların okumayı öğrenme yollarıyla ilgili kuramsal bilgi tarafından yönetildiğidir. Birçok eğitimci uygulamalarına yön veren kuramların ayırımında değildir. Çok az öğretmen hangi kuramların öğretme davranışlarına katkıda bulunduğunu söyleyebilir; hatta çok daha azı bunu dikkate aldığını söyleyecektir. Çok uzun zamandır, “kuram” sözcüğü sadece “fildişi kulelerde” yaşayan ve çalışan bilim insanlarının bilmesi gereken bir şeyle bağdaştırılmıştır.

Bu metin eğitimcileri okuma eğitimine ilişkin kuramları anlamının ve bunları sınıf uygulamalarıyla birleştirmenin hem sınıftaki eğitimi hem de araştırmaları güçlendireceği konusunda ikna etmeyi amaçlamaktadır. Eğitimcilerin bu metni okuduktan sonra okuma süreci ve okuma gelişimini anlatan geniş bir bakış açısı alanını daha iyi anlayacağını umuyoruz. Dolayısıyla okuma süreci ve gelişiminin daha derinden anlaşılmasının eğitimcilere öğrencilerle çalışırken daha fazla yaklaşımı kullanmalarına ve hangi yaklaşımları kullanmaları gerektiği konusunda daha seçici olacağına yardımcı olacağını ümit ediyoruz. Yani, bu bilginin öğrencilere okuma öğretmede daha büyük bir beceriye yol açacağına inanılmaktadır.

KURAM NEDİR? GENEL BİR TANIM

American Heritage Dictionary (2007) adlı sözlüğe göre, kuram “bir takım olguları açıklamak için geliştirilmiş ve özellikle sınanmış, geniş kitleler tarafından kabul görmüş ifadeler ya da ilkeler topluluğu”dur (s. 1429). Kuramlar genellikle yoğun araştırma ve veri tabanları tarafından desteklenen, çok kişi tarafından kabul edilen ve kişilerin inançlarında yer etmiş açıklamalardır. Çekişme içindeki kuramlar çok uzun zaman boyunca çalışılmış, sınanmış ve tartışılmıştır. Mertens’e (2010) göre “kuramlar yapılar arasındaki ilişkiler hakkında düşünebilmemizi sağlayan çerçeveler sunarlar ve paradigmatlara göre daha sınırlıdır.” (s. 8).

Yaşamdaki her olguyu tanımlayan kuram ya da kuramlar vardır. Kuramsal olarak incelenebilecek örnek bir kuram, yaşamın nasıl başladığı sorusudur. Bir kuramsal açıklama örneği, Tanrı’nın insanı ilk olarak Adem ve Havva kimliğinde yarattığını söylenen dini söylemdir. Bu kuram “Yaratılış” olarak bilinir. Karşıt bir kuram insanlığın başlangıcını evrime dayandırır ve insanın çok uzun zaman içinde alt düzey basit canlılardan evrildiğini öne sürer. Bu kuramlardan birini desteklemeyi tercih eden çok sayıda insan vardır.

Günlük yaşama bakıldığında kuramlar, insanların geçmişte ve günümüzde kendilerine ne olduğunu ve gelecekte ne yaşayacaklarını anlamaları için başvurdukları açıklamalardır. Örneğin bazı insanlar hastalandığında bunu manevi kuramlara yorarken (“bunun olması gerekiyordu” ya da “bu bir nedenden ötürü oldu”) bazıları ise genetik yatkınlık, bir mikroba maruz kalma, beslenme ilişkisi ya da düşünce-beden bağlantısı gibi nedenler ararlar. Genellikle insanlar bazı kuramlara sahip çıkar ve deneyimlerini açıklamak için yaşamları boyunca bunları kullanırlar. Bu durumda kuramlar, insanların içerisinden dünyayı izledikleri “mercekler” durumuna gelirler.

İNSANLAR SAHİP OLDUKLARI KURAMLARIN AYRIMINDA MI?

İnsanlar günlük yaşamlarında kullandıkları kuramlar konusunda bilinçli ya da bilinçsiz olabilirler. Kuramları ve inançları bilinçli oldukları zaman kişiler onları adlandırabilir, onlarla ilgili düşünebilir, başkalarıyla onların hakkında konuşabilir ve kendi kuramlarını diğer alternatif kuramlarla karşılaştırabilirler. Örneğin, Davranışçılık gibi bir kurama dayalı bir tedavi uygulanan bir psikolog neden diğerlerinden ziyade bu tedavi kuramını kullandığını açıklayabilmelidir. Kişiler kendi kuramlarının bilincinde değilse bu kuramlarla ilgili düşünmez ve konuşmazlar. Ayrımında olmasa da çocuğu

iyi davrandığında onu ödüllendiren ama kötü davrandığında cezalandıran bir anne, Davranışçılık ilkelerini uyguluyordur. Kişiler ayırımında olsun ya da olmasınlar, kuramlar iş başındadır ve insanların dünyayı görme, düşünme ve dünyaya tepki verme yolları üzerinde etkili olurlar. Kısaca, yaşamın tüm alanlarında insanlar, ayırımında olarak ya da olmayarak, dünyayı kendi kuramsal mercekları yoluyla algırlarlar.

KURAM NEDİR? EĞİTİM İÇİN BİR TANIM

Eğitimi de içine alan birçok bilimsel alanda “kuram” kavramı sıklıkla kullanılır. Eğitim alanında kullanıldığında “kuram”, öğretmeye ve/veya öğrenmeye ilişkin bir olguyla ilgili belgelendirilmiş bir açıklamaya gönderme yapar. O zaman bu açıklama, alanı oluşturan bilgiler toplamının bir parçası olur.

Eğitimciler çeşitli öğrenme ve öğretme olgularını açıklamak için kullanabilecekleri çok sayıda kurama sahiptirler. Eğitim alanında kuramlar; öğrenmeyi, güdülenmeyi, belleği, başarıyı, zekâyı ve diğer yapıları açıklamak için kullanılırlar. Örneğin bir öğrenci okuma güçlüğü çektiğinde bunu açıklayacak bir kuram bilişsel bir soruna işaret eder. Sorunu açıklayabilecek diğer kuramlar güdülenme, dil, davranış ve toplumsal farklılık kuramları olabilir.

KURAMLARIN EĞİTİM UYGULAMASI AÇISINDAN ÖNEMİ

Yukarıda da açıklandığı üzere, kuramları anlamının en önemli gerekçelerinden biri kişilerin kuramlarının, onların davranışlarıyla ve yaşam pratikleriyle ilişki içinde olmasıdır. Şimdi hastalıkla ilgili örneğimize dönelim. Sağlık ve hastalıkla ilgili olarak beslenme kuramına sahip bir kişi, manevi bir kurama bağlı olan başka bir kişiden farklı bir iyileşme arayışına girecektir. Benzer bir biçimde, en baştaki okuma güçlüğü olan Sara örneğinde sorunun çocuğun duyma ve görme bozukluğundan kaynaklandığını düşünen bir öğretmen, Sara'nın sorununun güdülenmeden kaynaklandığına işaret eden bir kurama sahip bir öğretmene göre farklı eğitim müdahalelerinde bulunacaktır. Bu yüzden kuramla davranış arasındaki bağ, en uygun sınıf koşullarındaki eğitim için kuram bilgisinin neden önemli olduğunu açıklayan temel nedendir. Öğretmenler eğitim uygulamalarına yardımcı olacak farklı kuramların ayırımında oldukları zaman öğretme beceri repertuarları hızla gelişecektir. Aynı biçimde, öğretmenler öğretme stratejilerinin kaynağı